

CONFRUNTĂRI CONFESIONALE ÎN SUD-VESTUL TRANSILVANIEI LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin DOBREI

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Arad

Abstract

The middle of the 18th century corresponded, in Transylvania, to the outbreak of extensive confessional tensions, unfolding against the background of an uninterrupted mobility of intra-Carpathian Romanian villages (in part, directed by external factors) from Orthodoxy to union with the Church of Rome and vice versa. The spark for the escalation of these conflicts was the uncompromising speech against the union of the Aromanian hermit Visarion Sarai, who arrived in southern Transylvania in 1744, with the agreement of the Serbian Orthodox Metropolitanate of Sremski Karlovci. In his wake was a world of the Romanian village thrown into a veritable fratricidal civil war, caused by the non-acceptance, on one side and the other, of the confessional alterity of one's fellow man. The conflicts – violent and diversified – stretched over several decades, the immediate effects of the issuance of the well-known Josephine tolerance edict from 1781 and its subsequent rescripts demonstrating as such, once more, both the complexity and the intractability of the problem.

Keywords

Transylvania, Hunedoara, Orthodoxy, union with the Church of Rome, religious clashes.

Respingerea turcilor de sub zidurile Vienei în anul 1683, urmată de victoriile succesive ale Casei de Habsburg împotriva contingentelor militare ale Înaltei Porți, a deschis austriecilor drumul spre Transilvania, Principat autonom aflat, din 1541, sub suzeranitate otomană. Perfectată formal prin pacea de la Carloviț (Sremski Karlovci, Serbia), din anul 1699¹, translația pârghiilor puterii către noile autorități a întâmpinat însă mari dificultăți, „stările” transilvănene, majoritar calvine, nefiind dispuse să renunțe atât de ușor la privilegiile anterioare. În aceste circumstanțe, singura soluție pentru schimbarea raportului politic existent rămânea spori- rirea numărului catolicilor din Ardeal; iar aceasta se putea realiza doar prin unirea cu Roma a populației românești majoritare². Istoriografia iezuită (ur- mată de cea greco-catolică) susține că, la nivelul anilor 1697-1698, acțiunea călugărilor misionari latini între români a fost încununată de succes, la 7 octombrie 1698, în cadrul unui sobor bisericesc, la care au participat 38 de protopopi ardeleni, semnându-se, în acest sens, un „manifest de unire”³. În

---

¹ Virgil CÂNDEA (coord.), *Istoria românilor V. O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, Editura Academiei Române, București, 2003, pp. 358-374.

² Silviu DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, ed. a II-a, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 61-63; Dumitru STĂNILOAE, „Uniatismul din Transilvania, opera unei întreite silnicii”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, an LXXXVII, 1969, nr. 3-4, pp. 357-358; Pompiliu TEODOR, „Politica confesională a Habsbur- gilor în Transilvania (1692-1759). Cazul Românesc”, în: *Caietele David Prodan*, Cluj-Na- poca, an I, 1994, nr. 2, pp. 17-19; David PRODAN, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, ed. a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1998, pp. 162-163; Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, vol. II, Editura Trinitas, Iași, 2006, pp. 253-254.

³ Andreas FREYBERGER, *Historica relatio unionis Walachicae cum Romana Ecclesia factae a. 1701 eorumque, quae in unionis negotia subseata sunt usque ad novembre anni 1702 di / Relatare istorică despre unirea Bisericii Românești cu Biserica Romei făcută în anul 1701 și despre cele ce au urmat în problema unirii până în noiembrie 1702* (vers. rom. și stud. introd. de Ioan Chindriș), Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1996, pp. 42-45, 54-57; Timotei CIPARIU, *Acte și fragmente latine romanesci pentru istoria Bisericii române unite*, Tipografia Archiepiscopaliană, Blaj, 1855, pp. 77-78, 80-83; George BARIȚIU, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pre doue sute de ani din urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, pp. 165-170; Augustin BUNEA, *Cestiuni din dreptul și istoria Bisericii românești unite, studiu apologetic din inci- dentul invectivelor „Gazetei Transilvaniei” și a d-lui Nicolae Densușianu asupra Mitropo- litului Vancea și a Bisericii unite*, vol. II, Tipografia Archiepiscopaliană, Blaj, 1893, pp. 3-38, George FIREZA, *Unirea de la 1700 și cum s-au învrăjbit iarăși românii?*, ed. a II-a, Lugoj, 1924, pp. 19-23, 30-31; Zenovie PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, ed. a III-a, Edi- tura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2006, pp. 96-99, 104-107; Maria SOMEȘAN, Marcel ȘTIRBAN, *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserica. Școală. Națiune. De la începuturile sale până în 1918*, Editura Muzeului Sărmărean, Satu Mare, 2005, pp. 57-58, 60-61 etc.

cealaltă „tabără”, ortodoxă, deși se admite posibilitatea inițierii unor tratative de acest fel, veridicitatea documentelor unirii este pusă sub semnul întrebării⁴, opinându-se că, și dacă acestea s-ar accepta ca reale, mitropoliții Teofil (1692-1697) și Atanasie Anghel (1697-1701/1713), dimpreună cu protopopii, înclinaseră spre o uniune de principiu, condiționată de păstrarea vechilor rânduieli bisericești și motivată de necesitatea obținerii unor drepturi sociale și confesionale fundamentale, de care să se împărtășească ulterior întreaga națiune română⁵.

La scurt timp după semnarea de către Atanasie, la Viena, la 7 aprilie 1701, a declarației sale de supunere față de Roma⁶, vocile contestatarii s-au făcut, întâia oară, auzite; între opozanți s-au numărat, alături de brașoveni și făgărașeni, și românii din sud-vestul Transilvaniei, anume preoții și credincioșii din „varmeghiia Hinidoarei”, care „cârteau împotriva unirei și nu voiau a primi unirea”⁷. Aceștia au expediat un act de protest colectiv, prin care se solicita ierarhului unit permisiunea păstrării obiceiurilor „pravilei grecești și românești cu toate tocmelele Bisericii, neadăugând și nescăzând nimic”⁸; cererile le-au fost aprobate la 18 iulie 1701, cu condiția rămânerii sub jurisdicția formală a Bisericii Unite și cu respectarea prevederilor cuprinse în decretul leopoldine⁹. Care vor fi fost realitățile bisericești concrete ale acelei

---

⁴ Nicolae POPEA, *Archiepiscopul și metropolitul Andreiu, baron de Șaguna*, Tipografia Archiepiscopale, Sibiu, 1879, pp. 89-90; Ioan CRIȘAN, „Aduș la istoria uniunii bisericești a românilor din Transilvania sub împăratul Leopold I”, în: *Anuarul Institutului Teologic-Pedagogic*, Sibiu, an III, 1886-1887, pp. 3-24 și 1887-1888, pp. 3-46; George POPOVICI, *Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică sub împăratul Leopold I*, Lugoj, 1901, pp. 32-41, 49-62; Silviu DRAGOMIR, „Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, an LXXX, 1962, nr. 9-10, pp. 870-880, 888-904; Ioan LUPAȘ, *Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și unirea religioasă în cursul veacului al XVIII-lea*, Editura Tipomur, Târgu Mureș, 2004, pp. 363-367; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 225, 257-260 etc.

⁵ Ioan Aurel POP, *Românii și România. O scurtă istorie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, p. 98; D. PRODAN, *Supplex Libellus Valachorum*, pp. 164-166; V. CÂNDEA (coord.), *Istoria românilor*, V, pp. 795-796.

⁶ A. FREYBERGER, *Historica relatio unionis*, pp. 88-97; G. POPOVICI, *Uniunea românilor din Transilvania*, pp. 152-159; Alexandru POP, *Dezbinarea în Biserica românilor din Ardeal și Ungaria (1697-1701)*, București, 1921, pp. 60-63; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, pp. 126-127; Teodor V. DAMȘA, *Biserica Greco-Catolică din România în perspectivă istorică*, Editura de Vest, Timișoara, 1994, pp. 47-48; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 265.

⁷ Samuil MICU, *Istoria românilor* (ed. princeps după manuscris de Ioan Chindriș), vol. II, Editura Viitorul Românesc, București, 1995, p. 269.

⁸ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, p. 100.

perioade nu se poate stabili cu exactitate, întrucât sursele documentare păstrate sunt puține și au un caracter general. Potrivit istoriografiei greco-catoalice, cu excepția câtorva parohii româno-calvine hațegane, toate satele din sud-vestul ar fi îmbrățișat unirea cu Roma¹⁰. De cealaltă parte, istoricii ortodocși susțin contrariul, anume că ademenită de posibilitatea obținerii unor avantaje materiale imediate, doar o parte a preoțimii hunedorene ar fi rămas fidelă unei uniuni principiale cu Biserica Romei, pe când marea masă a păstoritorilor, în frunte cu îndrumătorii lor spirituali, își păstra nealterată „legea” strămoșească, departe de frământările confesionale ale timpului¹¹.

Dincolo însă de aceste direcții istoriografice, ceea ce se deduce cu claritate este atmosfera confesională tensionată, menținută și în deceniile următoare. O dovadă în acest sens ar reprezenta-o măsurile antiortodoxe luate de autoritățile ecleziastice ale vremii, precum cele aprobate în cadrul sinodului convocat în zilele de 15-18 noiembrie 1728 la Cluj-Mănăștur, în care s-a hotărât interzicerea frecventării școlilor ortodoxe de către copiii uniți, caterisirea preoților și a ieromonahilor care îndemneau la păstrarea vechilor legiuiri bisericești, oprirea hirotonirilor făcute în afara Transilvaniei și invalidarea celor deja săvârșite¹². Toate aceste tensiuni confesionale au degenerat la mijlocul secolului al XVIII-lea în confruntări de mare amploare; în demersul de față, se va urmări desfășurarea acestor evenimente în perioada anilor 1744-1750.

Scânteia escaladării acestor tensiuni a constituit-o sosirea în sudul Transilvaniei a ieromonahului Visarion Sarai, un pustnic român (sau aromân) originar din Bosnia, inițiatorul unei ample mișcări de redeșteptare religioasă. Ajuns în Banat în ianuarie 1744, cu un pașaport eliberat de mitropolitul Arsenie IV Ioanovici Șacabent al Carlovițului¹³, acesta a poposit, în drumul său

---

⁹ Ștefan METEȘ, „Atitudinea preoților români din ținutul Hațegului față de unirea cu Roma (1699-1700)” (I), în *Renașterea*, Cluj, an XXV, 1947, nr. 20-21, p. 3.

¹⁰ [Ioan BOROȘ], *Dieceza Lugojului. Șematism istoric*, Tipografia Ioan Virányi, Lugoj, 1903, pp. 417-418; Iacob RADU, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Tiparul Diecesan, Lugoj, 1913, pp. 105-106.

¹¹ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 267.

¹² Ioan MICU-MOLDOVAN, *Acte sinodale ale Bisericii Române de Alba Iulia și Făgăraș*, vol. II, Tipografia Archiepiscopiei, Blaj, 1872, pp. 101-107; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 202-203; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 277.

¹³ A se vedea, în extenso, George BOGDAN-DUICĂ, *Călugărul Visarion Sarai (1744). Studiu istoric din istoria Transilvaniei*, Tiparul Diecesan, Caransebeș, 1890; Gheorghe COTOȘMAN, „Eremitul Visarion Valahul”, în: *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an VII, 1957, nr. 1-3, pp. 99-124; Ion B. MUREȘIANU, „Contribuții la istoria bănățeană în prima jumătate a secolului

spre Transilvania, mai întâi la Lipova, ridicând la marginea localității o cruce, de unde predica mulțimilor adunate „adevărata credință greco-răsăriteană”. La 11 martie 1744 a intrat în Ardeal, însoțit de trei negustori aromâni: Dima Nino, Gheorghe Nicola și Gavrilă Bistro. În prima localitate ardeleană mai importantă, Dobra, străinului „cu fața suptă de post și de prevegheri” i s-a făcut o primire triumfală¹⁴. Mesajul său era simplu: „Mi-e milă de voi! Mi-e milă de copiii voștri nevinovați ale căror suflete vor arde în focul de veci, fiindcă au fost botezați de popi uniți! Botezul popilor uniți nu-i Botez, ci blestem, deoarece au părăsit legea celor șapte soboare, unindu-se cu latinii cei fără de lege. De aceea cei botezați de ei nu sunt botezați. Cei cununați nu sunt cununați și tainele slujite de ei nu sunt Taine. La biserica unită să nu mergeți și popă unit să nu țineți, căci, dacă veți ține, afurisiți veți fi!” Predicile sale au atras o mare mulțime de credincioși hunedoreni, care l-au însoțit, călare ori pe jos, până la Deva și apoi dincolo de fruntariile comitatului, la Orăștie, Miercurea Sibiului și Săliște¹⁵. Arestat, Visarion Sarai a fost supus la Sibiu, în 27 aprilie, unui lung interogatoriu, luând apoi drumul cumplitelor temnițe ale vremii, de la Deva, Timișoara, Osijek, Raab și, în fine, Kufstein, unde i s-a pierdut urma¹⁶.

Din relatări contemporane reiese că, în urma sa, credincioșii „au gonit pe popii uniți din cuprinsul satelor lor, iar acolo unde nu i-au putut goni au refuzat să le primească slujbele”. Cronicarul sas Martin Schmeitzel scria că „popii uniți trag clopotele, chemând credincioșii la biserică, și nimeni nu merge”. Românii din Șibot (azi în jud. Alba)

„au despodit biserica, scormonind pământul de trei degete sub podele, aruncându-l afară și înlocuindu-l cu altul nou, fiindcă în biserică slujise până aici un popă unit”¹⁷.

Relatând același episod, un alt cronicar, Petru Bod, preciza că,

---

al XVIII-lea (călugărul Visarion Sarai)”, în: *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XVIII, 1968, nr. 10-12, pp. 639-653; Florin DOBREI, „Cuviosul Visarion Sarai, apărător al Ortodoxiei ardelenne”, în: *Îndrumătorul Bisericesc*, Sibiu, an CLVIII, 2010, pp. 249-258 etc.

¹⁴ G. BOGDAN-DUICĂ, *Călugărul Visarion Sarai*, pp. 15-19; S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 197-203; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 326-327.

¹⁵ Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 286.

¹⁶ Mihai SĂSĂUJAN, *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 224; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 327.

¹⁷ Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 287.

„oriunde pătrundea faima călugărului, îmbrăcată, ca de obicei, în multe povești, românii se lepădau de unire. Înconjurând bisericile și pe preoții uniți, ei refuzau a-și boteza copiii și a-și îngropa morții prin mijlocirea preoților. Ba se plâneau și se tânguiau către toți că, în curs de atâția ani, cuprinși de răul uniților, au înălțat rugăciuni și au săvârșit milă în zadar. Împinși de un zel înfocat, s-au apucat, în unele locuri, mai ales în comitatul Hunedoarei, să-și curețe bisericile, apoi alungând pe preoții uniți, săpau vatra și scoteau pământul ori, aducând apă multă, spălau padimentul bisericilor și încă și alte lucruri de acestea săvârșeau”¹⁸.

În doar câteva săptămâni, „călugărul schismatic și prim impostor” dezorganizase întreg „sistemul unirii” în sudul Transilvaniei; scrisoarea adresată autorităților comitatense de către guvernatorul Ioan Haller (1734-1755) la 6 aprilie 1744¹⁹, precum și rapoartele generalului Czernin către Consiliul Aulic de Război din mai 1744 sunt elocvente²⁰. În Hunedoara, din opera unirii „abia s-au mai putut ține câteva frânturi”, iar pe teritoriul scăunal al Orăștiei situația era socotită ca fiind și mai dezastruoasă²¹. Preoții uniți au solicitat împărătesei, prin intermediul agentului vienez al lui Inochentie Micu, Hardt, intervenția armată, întrucât „abia își mai simțeau viața în siguranță”, căci, „în loc să beneficieze de privilegiile și consolare au parte de grave persecuții, opresiuni și injurii” din partea „impostorilor” și a „turbaților” de ortodocși²². Ca atare, făcând uz de o mai veche prevedere cuprinsă în *Compilatae Constitutiones*, guvernatorul a dispus, la 6 mai 1744, ca românii să frecventeze și pe viitor bisericile în care slujeau clerici uniți; în caz contrar, vor suporta rigorile legii²³. De asemenea, la 17 iunie 1744, Consiliul Aulic de Război din Viena îl însărcina pe generalul Czernin să ia măsuri de securitate excepționale la frontariile sudice ale Transilvaniei, pentru a preîn-

---

¹⁸ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, p. 204.

¹⁹ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, pp. 368-371.

²⁰ Laura STANCIU, Keith HITCHINS, Daniel DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor din Transilvania. Documente externe (1744-1754)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, p. 108 (nr. 32-33).

²¹ I. RADU, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, p. 108; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 288.

²² Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 288; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 127 (nr. 87).

²³ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, p. 206-207; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 327.

tâmpina pătrunderea agitatorilor ortodocși, preoți și călugări deopotrivă. Teama autorităților era justificată. La 10 noiembrie 1744, comandantul postului de graniță de la Turnu Roșu (jud. Sibiu) îi raporta generalului că, din Țara Românească, veniseră cinci clerici neuniți, care, stabilindu-se în apropierea Devei, au ridicat o capelă de lemn în pădure, spre care se îndreptau credincioșii „greco-răsăriteni” din toate satele învecinate;

„preoții [uniți n.n.] aflați în funcție nu mai ajungeau să boteze niciun copil sau să mai facă vreo slujbă, deoarece toți oamenii mergeau la cei schismatici”²⁴.

Concomitent, era semnalat și „comportamentul rău” al țăranilor neuniți din scaunul săsesc al Orăștiei²⁵. La 15 decembrie 1744, Guvernul răspundea unei scrisori remise de protopopii uniți ai Hațegului și Dobrei, în care aceștia reclamaseră faptul că preoții aflați sub jurisdicția lor abia dacă mai reușeau să își desfășoare activitatea în mijlocul credincioșilor, împiedicați fiind să predice, să officieze serviciile divine și să administreze Sfintele Taine, greutăți la care se adăugau pregătirea lor insuficientă și remunerația total necorespunzătoare. Constatând pericolul în care se afla unirea, autoritățile transilvănene și-au luat din nou angajamentul de-a o proteja, reîntărind clerului imunitățile promise; obligativitatea prestării sarcinilor iobăgești pentru păstorii ortodocși rămânea și ea în vigoare²⁶.

Prin urmare, într-un memoriu înaintat Curții vieneze de către statusurile ardeleni la 6 decembrie 1744, se regăsește propunerea de înlăturare definitivă a „schisme”. În fapt, erau parafrazate solicitările preoțimii rămase fidele Diecezei Blajului, anume arestarea păstorilor sufletești ortodocși și a „emisarilor” din Țara Românească și Banat, interzicerea difuziunii de cărți bisericesti răsăritene și „încărcarea aderenților cu anume sarcini, cum sunt prestarea de contribuții, încartiruirii de soldați, podvoade ori forșponturi”. În pofida acestor măsuri, situația nu s-a îndreptat, de vreme ce Cancelaria Aulică a Transilvaniei constata, la 12 martie 1745, că „starea unirii românilor cu sfânta Biserică Romană din acel Principat, tulburată mai înainte, pe zi ce merge se clatină tot mai tare, iar răul se întinde tot mai mult”, căci „credin-

---

²⁴ Mihai SĂSĂUJAN, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă din Imperiul austriac (1740-1761). Documente*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp. 226, 234-235; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 112 (nr. 46-47), 120 (nr. 70).

²⁵ M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească*, p. 226.

²⁶ L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 125 (nr. 83-84).

cioșii nu mai cercetează bisericile, și-au alungat preoții înlocuindu-i cu alții, nu-și botează copiii și își îngroapă morții în afară de cimitire și fără preot [unit n.n.], ca pe animale”²⁷. Ca atare, la 6 și 9 aprilie 1745, autoritățile comitatense primeau însărcinarea de a restabili cu orice preț ordinea; „recomandările” erau tranșante:

„Preoții uniți să fie reintroduși în bisericile din care au fost izgoniți și să fie apărați împotriva violențelor, iar privilegiile care le-au fost date prin diplomele împărătești să fie respectate în toate satele. Preoții neuniți să fie supuși sarcinilor publice, iar aceia dintre ei care ar încerca să tulbure liberul exercițiu al cultului unit să fie arestați ca tulburători ai ordinii publice. Să se împiedice venirea din alte țări a preoților agitatori contra unirii. Preoților și bisericilor unite să li se restituie pierderile cauzate prin violență. Să se împiedice orice mișcare tendențioasă, informându-se îndată și Guvernul”²⁸.

Ca represalii, trei preoți tineri, reveniți de la hirotonire din Țara Românească, au fost aruncați în temnița din cetatea Devei; țăranii ortodocși din trei sate învecinate au reușit eliberea, prin forță, a doi dintre ei²⁹. În aceeași direcție, în iulie 1745, când, la ieșirea din trecătoarea Vulcan, au fost reținuți trei călugări sârbi, momârlanii răsculați din satele Văii Jiului i-au eliberat³⁰.

În aceste condiții, la 15 aprilie 1746, împărăteasa a emis trei decrete, prin care Guvernul Transilvaniei era însărcinat să ia măsuri urgente pentru arestarea clericilor și a călugărilor „vagabonzi” din țările române, respectiv pedepsirea preoților „greco-răsăriteni” hirotoniți în afară și a celor care reveniseră la Ortodoxie³¹; proclamația a fost făcută publică la 4 iunie, auto-

---

²⁷ Augustin BUNEA, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Tipografia Tiparului Arhidiececan, Blaj, 1900, pp. 187-188; S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 208-211, 366-368; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, pp. 307-308; Mihai SĂSĂUJAN, „Decrete ale împărătesei Maria Tereza privitoare la românii ortodocși și uniți din Transilvania, în perioada 1744-1761”, în: *Teologia*, Arad, an I, 1997, nr. 1, pp. 86-87; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 130-131 (nr. 96).

²⁸ A. BUNEA, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, p. 188; S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 368-371 și II, p. 273; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 309; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 133-134 (102).

²⁹ M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească*, pp. 151-152.

³⁰ M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească*, p. 228.

³¹ G. BARIȚIU, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, I, pp. 728-730; S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 228-232, 379-382; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, pp.

ritățile ardeleni comunicând la 3 iulie Curții îndeplinirea celor solicitate³². Cu acel prilej fuseseră numiți patru „protectori” ai unirii, cărora, la 20 iunie 1746, li s-a întocmit o „instrucție” în 15 puncte, cu dispoziții precise privind pedepsirea (temniță, bătăi și amenzi în bani) clericilor și a credincioșilor care ar împiedica consolidarea acesteia; în iulie 1746, Comisia Aulică a revenit cu câteva dispoziții suplimentare similare³³. La 28 mai și 8 iunie 1746 au urmat alte măsuri de protejare a unirii³⁴, încât, la 11 decembrie 1746, Guvernul raporta că „s-a pus capăt, pretutindeni, mișcării revoluționare a românilor, chiar și în scaunul Săliștii și în comitatul Hunedorii”, căci

„s-au restituit bisericile preoților uniți, țărani mai aprigi au fost arestați, iar ceilalți au fost îndemnați să cerceteze bisericile dumineca și în sărbători, să se împărtășească cu Sfintele Taine și să asculte de preoții uniți. Mulți dintre corifeii arestați s-au obligat a se întoarce la unire. De asemenea, au fost prinși și oprți de la orice slujbă toți preoții schismatici, câștigându-se, în acest chip, bună nădejde că, în curând, se va restabili pe deplin opera unirii, cu atât mai ales că și la Tabla Regească procesele de natură aceasta se iau în afară de serie, cu toată graba”³⁵.

La 9 martie 1747, Cancelaria gubernială emitea o circulară privitoare la situația uniților, în care se preciza că preoții acestora, alungați de către „schismatici”, urma să beneficieze de o „restitutio in integrum” a sesiei și a lăcașului de cult pierdute, dimpreună cu primirea unei despăgubiri corespunzătoare³⁶. Apoi, la 5 mai 1747, erau reiterate și completate prevederile decretului imperial din 23 noiembrie 1746, prin care se interzicea accesul cărților liturgice

---

312-314; M. SĂSĂUJAN, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă*, pp. 304-308; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 328; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 141 (nr. 120).

³² A. BUNEA, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, pp. 198-199; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 143 (nr. 125), 147 (nr. 132).

³³ A. BUNEA, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, pp. 198-201; S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 245-252, 382-389; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 328; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 147-148 (nr. 131, 133-134), 150 (nr. 138), 151 (nr. 140).

³⁴ M. SĂSĂUJAN, „Decrete ale împărătesei Maria Tereza”, p. 89; M. SĂSĂUJAN, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă*, pp. 237, 304-308; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 142 (nr. 124), 143-144 (nr. 126).

³⁵ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, p. 237; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 154 (nr. 144).

³⁶ L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 156 (nr. 148).

ortodoxe în Transilvania, dinspre Moldova și Țara Românească³⁷, iar prin rescriptul din 18 iunie 1747, se lua atitudine față de călugării și negustorii greci din Transilvania, poruncindu-se întocmirea unei liste cu preoții „schismatici” ardeleni și prinderea „agitatorilor” ortodocși; dintre aceștia, unul era originar din Biținți (azi Aurel Vlaicu), altul rezida în mănăstirea hațegană Prislop³⁸. După publicarea acelei dispoziții, călugării hațegani au fost alungați, așezământul intrând în patrimoniul diecezei unite; alte chinovii recuperate din mâinile „schismaticilor” au fost Plosca și Vaca, devenite metocuri ale Prislopului³⁹.

În urma dispoziției guberniale din 27 septembrie 1747, în lunile octombrie-decembrie s-a derulat, pe aproape întreg teritoriul actualului județ (lipsesc localitățile din scaunul săsesc al Orăștiei), un amplu recensământ bisericesc, deosebit de important pentru creionarea stadiului unirii în urma mișcării călugărului Visarion Sarai. Întrebările conscriptorilor au vizat datele emiterii singheliilor pentru preoții uniți și neuniți, localitățile de proveniență, veniturile și obligațiile fiscale ale acestora, respectiv comportamentul enoriașilor față de păstoriile sufletești. În paralel, s-a indicat balanța numerică dintre clericii celor două confesiuni românești și gradul de aplicare a dispozițiilor imperiale cu privire la restituirea lăcașurilor de cult și a bunurilor parohiale. La nivelul celor 210 parohii hunedorene recensate, existau 201 clerici uniți și 110 neuniți; majoritatea satelor erau mixte din punct de vedere confesional. Ancheta scoate la iveală o lume parohială amestecată, cu preoți și enoriași ezitanți sau, dimpotrivă, înverșunați în a-și apăra credința, o lume compozită, a stărilor tensionate, dar și a îngăduinței. Concluzia era aceea că, la nivel general, deși bisericile fuseseră restituite, enoriașii, în pofida dispozițiilor guberniale, nu voiau nici să le frecventeze, nici să le dea spre administrare preoților uniți. Celor din urmă nu le-a rămas altceva decât să

---

³⁷ Ilarion PUȘCARIU, *Documente pentru limbă și istorie*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 234; Augustin BUNEA, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*, Tipografia Tiparului Arhidiececesan, Blaj, 1902, p. 357; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 316; M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească*, pp. 158-159.

³⁸ A. BUNEA, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, pp. 216-218; I. RADU, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, p. 87; S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 237-238, 389-394; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, pp. 316-317; M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească*, pp. 156-158; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 162 (nr. 164-166).

³⁹ A. BUNEA, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, pp. 321-323; [I. BOROȘ], *Dieceza Lugojului*, p. 471; Ștefan METEȘ, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1936, pp. 110-111.

asiste neputincioși la aducerea altor păstori sufletești, neuniți, beneficiari chiar ai mult clamatelor scutiri. Majoritatea satelor conscrise erau mixte; în cele uniconfesionale, adesea slujeau câte doi sau trei preoți, în timp ce alte parohii, vacante, erau deservite liturgic de „administratori”. Forțați de împrejurări, în unele sate clericii uniți au învățat să coabiteze cu cei neuniți, împărțindu-și enoriașii sau chiar bisericile. Diferit, în alte localități tensiunile confesionale deveniseră o realitate curentă, păstorii uniți fiind alungați, iar casele parohiale ale acestora distruse. Sunt edificatoare cazurile în care, deși nu existau alți preoți, cei uniți au fost respinși; spre exemplu, credincioșii din Dumbrava (com. Ribița), după ce i-au întemnițat pe „trădători”, și-au adus preoți răsăriteni tocmai din părțile Câmpeniului (jud. Alba). De altfel, în dreptul a opt parohii zărandene existau specificații de genul: „sătenii l-au oprit să administreze Tainele”, „nu a fost acceptat de săteni” sau „nu i s-a permis/i s-a interzis să activeze”. În Țara Hațegului, dintre credincioși prea puțini mergeau regulat la biserică, clericii uniți, în posesia cărora se aflau lăcașurile de cult, nefiind acceptați de obștile majoritar ortodoxe; li se permitea să officieze doar căsătoriile, în timp ce copiii erau botezați de bătrânele din sat, iar morții rămâneau neprohodiți. Constatarea era aceea că pe credincioși nu îi deranja atât persoana păstorilor sufletești, cât faptul că se declarau uniți, anume lepădători ai legii strămoșești⁴⁰.

În aceste condiții, mișcările antiunioniste au reizbucnit. Într-un raport al „protectorului” Petru Dobra, înaintat Guvernului la 11 ianuarie 1749, se arată că „sătenii răzvrățiți au batjocorit, bătut și maltratat preoții uniți și s-au înțeles între ei să pedepsească cu 12 floreni pe acela care va intra în vreo biserică unită; toate lucrurile, vasele și odăjdiile luate de la uniți le-au spălat mai întâi, iar vatra bisericii o săpaseră și aruncaseră pământul călcat ca și când acela ar fi fost profanat de picioarele preoților uniți, icoanele dăruite de catolici și crucile ridicate de ei le-au rupt și le-au ars; morții și-i îngropau fără prohod în afară de cimitire și dacă, totuși, un preot unit prohodea un mort de al lor, îl exhumau și-l îngropau din nou; preoții neuniți își aduceau oamenii în locuri ascunse unde le făceau slujbe și-i împărțeau cu muguri în loc de Sfintele Daruri; nu recunoșteau nici Botezul, nici Căsătoria săvârșite de uniți și de aceea botezau și cununau din nou chiar și pe oamenii bătrâni [...]; în unele locuri au aprins casele preoților uniți, în alte locuri le-au dărâ-

---

⁴⁰ Greta Monica MIRON, „Acțiune ortodoxă – acțiune catolică. Efectele mișcării lui Visarion Sarai în Hunedoara, Hațeg, Zarand și Alba”, în: *Studia Universitas Babeș-Bolyai*, seria „Historica”, Cluj-Napoca, an L, 2005, nr. 2, pp. 3-28.

mat, vitele preoților uniți nu erau primite în turma satului; misionari erau trimiși în toate părțile ca să îndemne poporul să se lepede de unire”. Este redată apoi lista amenziilor aplicate celor care nu doreau să adere la uniație și destinația acestor sume, precum și măsurile luate pentru salvarea unirii: restituirea tuturor bisericilor ocupate de preoții „schismatici” și a inventarului acestora, rechemarea clericilor uniți în satele de unde fuseseră alungați și remunerarea lor corespunzătoare, readucerea poporului la ascultare prin impunerea frecventării lăcașurilor de cult transferate uniților⁴¹.

De cealaltă „parte”, în anii 1748-1749 au fost întocmite și trimise Curții câteva plângeri comune ale locuitorilor din părțile Sibiului, ale Miercurei, ale Sebeșului, ale Orăștiei și ale Dobrei, „care nu au fost niciodată și nici nu vor să devină uniți”. În aceste petiții erau detaliate amenințările și injuriile, vătămarile și pedepsele în bani impuse tuturor clericilor și credincioșilor din „districtuum Szaszvarosiensis et Dobrensis” care avuseseră curajul să-și mărturisească credința „greco-răsăriteană”; în scaunul Orăștiei, suma se ridica la 520 de florini, anume câte 52 de florini pentru fiecare dintre cele 10 localități, nenominalizate, care se declaraseră ortodoxe în fața „protecto- rului” Petru Dobra. În loc de soluționare, decretele Mariei Tereza din 22 mai 1749 au reîntărit drepturile uniților, reconfirmate și prin ordinul gubernial din 23 iunie 1749. Aceste măsuri se suprapuneau oricum peste alte dispoziții anterioare, anume prestarea unui jurământ de neîmpotrivire față de poruncile imperiale, arestarea „corifeilor” tulburători ai liniștii publice și ancheta- rea celor care participaseră la adunarea din Săliște, prilejuită de întoarcerea de la Viena a preotului petiționar Oprea Miclăuș și a credinciosului Ioan Oancea; în cadrul acesteia, credincioșii prezenți – câte doi din fiecare sat din Mărginimea Sibiului și până dincolo de Dobra – fuseseră îndemnați să nu se mai teamă de represalii și să-și cheme preoți „noi” (ortodocși) în bise- ricile recuperate⁴². Oricum, situația se menținea tulbure, de vreme ce, într- o adresă a autorităților locale către Guberniul transilvănean din 11 februarie 1749, se ceruse pedepsirea „agitatorilor” din comitatul Hunedoara și din

---

⁴¹ Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, pp. 332-333; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DU- MITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 194-197 (nr. 251-252).

⁴² S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 239-244, 400-408, 413-417; M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească*, pp. 162-165; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 328-331; L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 189-190 (nr. 238-240), 193-194 (nr. 249), 197-199 (nr. 253-254), 202-203 (nr. 259), 205 (nr. 263), 210-211 (nr. 275), 212 -214 (nr. 278-282), 215-217 (nr. 285-286), 218-220 (nr. 289-294), 222-223 (nr. 301).

scaunul Orăștie, precizându-se că preoții care nu au îmbrățișat unirea și cei care s-au dezis de ea nu vor mai putea pretinde pe viitor niciun privilegiu⁴³.

Alte memorii comune au fost adresate, în cursul anului 1749, Mitropoliei de Carloviț, în care semnatarii enumerau toate prigonirile la care fuseseră supuși, solicitând primirea zonelor menționate sub ascultarea Arhidiecezei Ortodoxe sârbe: „Ne-au trimis două cumpănii de neamți de ne chinuiesc și ne căznesc. Și, de se betejeaște un om, duc neamții popii cei uniți de-l cuminecă și, de moare un om iară duc neamții de-i îngroapă, și plătim de frica neamților și de-a popilor, și, de se naște vreun prunc, aleargă popii cu neamții de-l botează cu de-a sila. Și, care om nu vrea să meargă cu popii cei uniți la biserică, îi trage întâiu câte cincizăci de bani, a doua oară un florin, și merg la cârciumă și-i beau. Și umblă pe ulițe tot beți, nu ca preoții, ci ca ijucuții cei răi, și până acum ne chinuiesc împreună cu neamții și zic că-i porunca înălțatei crăiase”. De aceea, „ne rugăm cu osârdie să ne primiți și să ne trimiteți preoți, fiindcă noi nu vrem să avem nimic comun cu uniții”, căci „pentru credința strămoșilor noștri suntem gata a suferi și mucenicie sau izgonire din această împărăție, iar legea nu o vom lepăda”⁴⁴. La 24 ianuarie 1749, locuitorii Dobrei adresaseră Congresului național sârbesc, în nume personal, aceeași rugămintă:

„Noi, care suntem subscriși pe această hârtie, cădem și ne rugăm și plângem cu lacrimi în fața lui Dumnezeu și în fața măritului sobor. Acum se împlinesc cinci ani, că suntem fără preoți și bisericile ni le-au închis, iar oamenii noștri mor nespovediți și necuminecați și se îngroapă, care pe unde se poate, întocmai ca vitele. De aceea cădem și ne rugăm, să se milostivească Preacinstitul și Prealuminatul Sobor și Preasfinții Părinți ca să nu ne lase a pieri și trupește și sufletește, ci Duhul Sfânt să vă lumineze spre a putea învăța și mântui de întuneric, prin lumina dumnezeiască, ca să nu pierim noi, orașenii, împreună cu sătenii din jur, care suntem fără de lege și de preoți”⁴⁵.

Drept urmare, mitropolitul Pavel Nenadovici al Carlovițului (1749-1768), un statornic sprijinitor al românilor ortodocși ardeleni, a trimis, în satele din sudul Transilvaniei, un om al său de încredere, rămas anonim, cu misiu-

---

⁴³ L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, p. 206 (nr. 266).

⁴⁴ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 420-424.

⁴⁵ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, p. 409.

nea de a strânge informații referitoare la situația acestora. Cu acel prilej a fost chestionată, în iarna anilor 1749-1750, populația din 270 de localități ardelen⁴⁶. Credincioșii din târgul Dobra, în număr de peste 400, au declarat, în frunte cu „Iosif Crainic, vițetnogiul orașului cel bătrân” și cu „Andrica, vițetnogiul orașului cel nou”, că „nicidecum uniția nu primesc și întru toate slujbele și poruncile Înălțatei Crăiesi ascultăm și slujim și pentru Crăiasa și capul și sângele vom pune, iar uniția legii nu vom primi, nicidecum, până la moarte”. Apoi, împreună cu credincioșii din satele învecinate, au redactat următoarea petiție:

„Ni s-au urât de atâta vreme să trăim ca vitele, fără de preot și fără de biserică și fără de lege și mor oamenii necuminecați și nespovediți și se îngroapă fără de popi și pruncii nebotezați rămân, ca păgânii. Numai fericiți sunt oamenii, care n-au ajuns această vreme, care am ajuns-o noi acum, că morții, care avem și aceia rămân nepomeniți”⁴⁷.

Transmise Cancelariei Aulice, aceste plângeri au fost dezbătute în ședința din 26 mai 1750⁴⁸.

În cursul aceluiași ani, 1749-1750, vicarul Petru Pavel Aron și călugărul Atanasie Rednic au întreprins o lungă călătorie în majoritatea satelor ai căror credincioși părăsiseră unirea, predicând reîntoarcerea la Biserica Romei și aretând pretutindeni protopopi, preoți, preotese și țărani opozanți. În paralel, în satele din care preoții uniți au fost alungați, preluându-se lăcașurile de cult, a fost trimisă armata, localitățile fiind supuse la amenzi grele⁴⁹; textul a două scrisori, expediate la 22 ianuarie și 2 august 1750 călugărului Nicodim și lui Ioan Avramovici de către credinciosul Stan Grecu din Dobra, este elocvent⁵⁰. Călugărul Efrem de la Prislop, în a sa cunoscută *Plângere a Sfintei Mănăstiri a Silvașului*, recapitulează, de pe „poziții” ortodoxe, acele momente zbuciumate:

---

⁴⁶ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 332.

⁴⁷ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, I, pp. 272-273.

⁴⁸ L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 224-225 (nr. 305).

⁴⁹ Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 334; Ștefan METEȘ, „Contribuții la istoria Bisericii românești transilvane din veacul XVIII”, în: *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XVI, 1971, nr. 7-8, p. 521.

⁵⁰ L. STANCIU, K. HITCHINS, D. DUMITRAN (edit.), *Despre Biserica românilor*, pp. 222-223 (nr. 301).

„Aron, vrând ticăloasa unație să o întărească,/ S-au sculat cu putere tirânească,/ Și în cincisprăzece ani de zile/ Au făcut la creștini multe necazuri și sile:/ Pre unii din preoți i-au amăgit/ Și cu deregătorii i-au cinstit,/ Pre alții, mai proști, cu minciuni i-au înșălat/ Și învățăturilor sale i-au plecat./ Pre alții neplecându-să lui, i-au prins/ Și prin temnițe i-au închis./ Unii în temnițe au degerat/ Și picioarele de frig le-au picat./ Alții, de-a lui groază și frică,/ Au fugit, neluându-și nemică,/ Casele și moșii și-au părăsit/ Și întru alte țări au fugit,/ Ale căroră casă cu totul le-au prădat,/ Nici așternut copiilor n-au lăsat!/ Dar câte orașe și sate/ De acesta au fost prădate! [...]/ Pe preoți pre câți au putut i-au prins/ Și în Blaj, la el, i-au strâns./ Cariii lui i s-au plecat,/ Pace și voe slobodă le-au dat,/ Iar câți lui nu s-au supus/ I-au scos afară-n târg și i-au tuns./ Și au avut putere să-i batjocorească,/ Iar de preoție n-au putut să-i lipsească./ Și pre alții dintr-a lui neam nu i-au cruțat,/ Ci prinzându-i, în cătane i-au dat”⁵¹.

De asemenea, măsurile dure luate împotriva clericilor ortodocși sunt surprinse și în cunoscuta *Cronică a Banatului*, întocmită de protopopul Nicolae Stoica al Mehadieii:

„Spuindu-i uniții că tată-meu noaptea și la morminți slujaște morții, au poruncit uniților săi, cu mulți slujitori, tot ce are tată-meu fișcusul a-i lua și a vinde. Tată-meu iar fugit; mumă-mea, cu cămeșile la fântină, spăla. Văzând mulțime cu popi acas venind, lăsând cămeșile, au alergat. Aceia, aflând boii, caru, înaintea ușii i-au înjugat, tot din casă au luat, l-au încărcat; cositer, aramă, țoale, ferotine, tot, și în spate au luat. Păn’ și pre soru-mea mitutică, Virsavia, din troaca ei, înfășată, jos au aruncat-o și troaca au luat-o. Pre mumă-mea, cântându-se și păru zmulgându-și, cu păreții goi au lăsat-o”⁵².

De altfel, metodele prin care „toți au revenit la unire” reies și dintr-o jalbă contemporană, adresată Carlovițului: „Ce-a făcut Aron vicarul cu oamenii și cu popii din Ardeal? El i-a aruncat în arest, pe unii pe câte trei ani, pe alții pe

---

⁵¹ Mircea PĂCURARIU, *Mănăstirea Prislop – monografie istorică*, ed. a III-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, pp. 165-166.

⁵² Nicolae STOICA DE HAȚEG, *Cronica Banatului*, Editura Facla, ed. a II-a, Timișoara, 1981, p. 188.

câte doi sau unu și jumătate ani și până ce nu au făgăduit că se vor face uniți, nu au fost eliberați din arest. Cei care au fost sloboziți au fugit, de aceea le-a prins nevestele și copiii, de i-a ținut două luni în temniță și au fost sloboziți când a venit episcopul din Muncaci prin tot locul”. De asemenea, falsitatea datelor transmise de vicar este demonstrată atât de amplele mișcări religioase din vara anului 1751 – țăranii au început să reînchidă bisericile și să-i alunge pe preoții neuniți, autoritățile comitatense și scăunale solicitând intervenția armatei –, cât și de numeroasele petiții adresate Guvernului, Curtii vieneze și Carlovițului de către locuitorii satelor „greco-răsăritene”⁵³. Toate aceste tensiuni, unele latente, alte răbufnite în acțiuni violente, au dus la izbucnirea, după nici un deceniu, a unei alte ample mișcări religioase, condusă de călugărul Sofronie de la Cioara (azi mănăstirea Afteia, jud. Alba), reprimată cu brutalitate de soldații generalului austriac Adolf Niccolaus von Buccow⁵⁴.

Conflictele, violente și diversificate, s-au întins, așadar, pe durata mai multor decenii, efectele imediate ale emiterii cunoscutului edict de toleranță iosefină din 1781 și a rescriptelor sale ulterioare demonstrând, o dată în plus, complexitatea situației. Privind retrospectiv, singura concluzie care se desprinde este aceea că tensiunile confesionale de la mijlocul secolului al XVIII-lea nu au făcut altceva decât să fărâmițeze conștiința națională a românilor transilvăneni, făcându-i astfel mult mai vulnerabili politiciii dezintegratoare a străinilor. Prin urmare, socotim că nu a pierdut una sau cealaltă dintre cele două Biserici ardeleni, ci însăși națiunea română.

---

⁵³ S. DRAGOMIR, *Istoria dezrobirii religioase*, II, pp. 11, 15.

⁵⁴ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 334-337; Florin DOBREI, „Cuviosul Sofronie de la Cioara. 250 de ani de la începutul mișcării sale de redeșteptare bisericească”, în: *Teologia*, Arad, an XIII, 2009, nr. 2, pp. 128-143.